

ГАЛУЗЕВА ТЕРМІНОЛОГІЯ – ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Постановка проблеми. Після приєднання України до Болонського процесу компетентнісний підхід став визначальним у процесі підготовки студентів у ВНЗ. Проте приєднання до Болонського процесу визначає ще необхідність переходу на спільну мову (термінологію) для опису освітнього процесу, зокрема, його цілей і результатів, що вимагає розв'язання багатьох дослідницьких завдань.

Терміносистема як засіб професійної комунікації. У сучасній науці обговорюються поняття «компетенція» і «компетентність», пропонуються найрізноманітніші набори ключових (універсальних) компетенцій, до яких входить і комунікативна компетенція.

У структурі компетентності випускника ВНЗ виразно розрізняються чотири блоки компетенцій: загальна професійна компетентність, спеціальна професійна компетентність, загальна соціально-психологічна компетентність, спеціальна соціально-психологічна компетентність.

При цьому представляється, що саме термінологічна система виступає як засіб професійно-комунікативної реалізації особи, індикатор її професійної компетенції. У нашому дослідженні за основу взята гіпотеза, що полягає в тому, що професійна комунікація у будь-якій сфері діяльності будується на термінологічній базі.

Навчання термінологічній лексиці у рамках курсу іноземної мови для спеціальних цілей є однією з найважливіших складових завдання формування професійно орієнтованої комунікативної компетенції у студентів нефілологів. Термінологія – *засіб*, що забезпечує одержання інформації та взаєморозуміння комунікаторів у процесі спільної професійної діяльності. Терміни утворюють професійний компонент інформації, є мовними одиницями, що формують висловлювання, і входять як у рецептивний, так і в продуктивний словник фахівців. Термінологія – одна з необхідних умов міжкультурної комунікації в професійній сфері.

Від цього значною мірою залежить успішність кар'єри фахівця після закінчення ВНЗ і реалізація одержаних ним знань, умінь і навичок у практичній діяльності. Відомо, що є цілий клас фахівців – працівників спільних підприємств в Україні і за кордоном, пілотів міжнародних авіаліній, митників, моряків, рятувальників та ін., успішність професійної діяльності яких багато в чому, а іноді й у вирішальному ступені, зумовлена рівнем їхньої іншомовної професійної комунікативної компетентності.

Проте і досі, незважаючи на тенденцію професіоналізації викладання іноземної мови в немовному ВНЗ, навчання здійснюється фактично окремо щодо формування професійної компетентності майбутнього фахівця, що не може дати позитивних результатів.

Організація засвоєння терміносистеми Під *професійною комунікативною компетентністю* розуміємо здатність використання мовних засобів для досягнення цілей комунікації в професійно значимих ситуаціях, прояв соціально-культурних якостей особистості, знання особливостей процесу комунікації суспільства, прояв адекватної комунікативної поведінки в різних ситуаціях професійного спілкування.

Для досягнення інтеграційної єдності предметно-технологічної діяльності майбутнього фахівця і його реальної іншомовної мовної діяльності потрібні системні зміни в цілях, змісті, формах і методах навчання в діяльності викладача і студента. Освітній стандарт дозволяє інтегрувати з опорою на певну концептуальну основу навчальні програми гуманітарних, загальнотехнічних і спеціальних дисциплін в єдиний дидактичний комплекс.

Основним завданням під час розробки такого комплексу має бути підготовка фахівця, який використовує іноземну мову як засіб здійснення професійної діяльності.

Уявляється необхідним виявити вимоги до підготовки фахівців, які професійно володіють іноземною мовою, систематизувати підходи, теорії і концепції стосовно викладання мови на основі теоретичного аналізу літератури і професійного досвіду. Для того, щоб розкрити поняття професійної компетентності і визначити її компоненти щодо діяльності фахівця в ситуаціях іншомовного спілкування, необхідно узагальнити передовий досвід дослідників.

Для цілеспрямованого формування комунікативної професійної компетентності фахівця автором статті була запропонована і реалізована *система спецкурсів*, що складаються з комплексів проблемних ситуаційних завдань, виробничих ситуацій (case – study), рольових і ділових ігор, підготовка до яких здійснюється за допомогою нових інформаційних технологій у процесі самостійної роботи студентів.

Формування професійної компетенції фахівця, пов'язаної з виконанням складних інженерних функцій іноземною мовою, має бути організованим відповідно до вимоги оперативності дій, що відображає тимчасову динаміку реального технологічного процесу виробництва.

Така компетенція розглядається як складна багатокомпонентна соціально-професійна освіта, цілісність іншомовних і професійно-предметних знань, умінь і навичок фахівця, його професійних мотивів і емоційно-вольових якостей, сформованих у результаті досвіду оперативного розв'язання завдань у контексті і логіці готовності до технологічних процесів професійної праці в ситуаціях іншомовного спілкування.

Освоєння термінології, понятійного апарату майбутньої професії надає студентам широкі можливості використання іноземної мови як засобу здійснення технологічних процесів виробництва.

Модель формування здатності. Основним критерієм сформованої професійної компетентності фахівця є якість оперативності його дій і ухвалення рішень, зумовлені тимчасовою динамікою виробничого процесу.

У процесі навчання іноземної мови нами робилася спроба формування таких здібностей, як:

- витягати з іншомовного інформаційного поля оперативну інформацію про технологічний процес, оперувати предметними характеристиками його об'єктів;
- сприймати іншомовну інформацію в професійних ситуаціях, що динамічно змінюються, й їх компоненти.

Предметною основою формування професійної комунікативної компетенції фахівця розглядається включення навчальної діяльності студента з іноземної мови в аналог його майбутньої виробничої діяльності за допомогою моделювання в навчальних ситуаціях іншомовного спілкування технологічних процесів. Типове завдання професійної праці фахівця, пов'язана з використанням іноземної мови, визначається як узагальнена модель проблемних ситуацій іншомовного спілкування під час виконання певної професійної функції. Таке завдання містить вказівки на мету, засоби, терміни виконання, просторову точність дій і очікуваний результат.

Типове виробниче завдання, що виконується з використанням іноземної мови, має складну внутрішню структуру, до якої входить предметно-технологічна, соціокультурна, психологічна, тимчасова і власне іншомовний компоненти. Їх єдність, представлена в мотивації, знаннях і досвіді фахівця, і складає його професійну комунікативну компетентність.

Для студента таке завдання в процесі розв'язку є складною проблемною ситуацією, що характеризується суперечностями і невизначеностями, необхідністю відокремлення предметних, соціальних, тимчасових і психологічних умов, а також іншомовних засобів підготовки і здійснення необхідних технологічних процесів. Психологічно комплекс професійної поведінки і професійної мови є низкою операцій, фраз і пауз, за якими –

спогади й очікування, думки, сприйняття та переживання. Суб'єктивна складність професійного завдання змінюється в міру його розв'язання.

Професійна компетентність, що забезпечує розв'язок майбутнім фахівцем типових завдань і проблем, що виникають у ситуаціях іншомовного спілкування, може бути сформована тільки в логіці модельованих технологічних процесів його праці і за умови засвоєння галузевих термінів і їх визначень.

Передбачається, що саме такі можливості необхідно створити в навчанні іноземній мові для спеціальних цілей.

Тезаурус спеціальних курсів. Відповідно до державних освітніх стандартів, у навчальних планах немовних спеціальностей дисципліна «Іноземна мова» представлена трьома предметами:

– іноземна мова («комунікативна мова») як обов'язковий компонент навчального процесу;

– ділова іноземна мова;

– іноземна мова спеціальна.

У рамках курсів ділової і спеціальної іноземної мови вивчається «мова для спеціальних цілей». Виходячи з цього і з урахуванням мети формування загальної професійної компетентності, необхідно розробити рівневу модель безперервної підготовки фахівця в контексті його загальної, професійної і іншомовної культури в процесі взаємодії викладачів кафедри іноземних мов і випускових кафедр.

Формування професійної комунікативної компетентності здійснюється *на перших курсах* як оволодіння студентом «комунікативною іноземною мовою» у контексті його широкопрофільних орієнтацій здібностей аналізу, синтезу й узагальнення інформації для соціокультурних, етнокультурних, соціально-моральних і гуманістичних аспектів спілкування. *На старших курсах* – на оволодіння іноземною мовою (діловою і спеціальною) як засобом здійснення навчально-професійної діяльності за допомогою системи розроблених спеціальних курсів, спрямованих на засвоєння галузевих термінів і типових завдань майбутньої діяльності фахівця.

Уявляється, що під час розробки курсів необхідно враховувати наступні моменти:

– модель предметно-технологічної діяльності фахівця;

– міждисциплінарну інтеграцію змісту іноземної мови і спецпредметів, що забезпечує реальні міжпредметні зв'язки;

– викладання іноземної мови і спецпредметів;

– академічну, навчально-професійну, творчу діяльність самого студента.

Проектування програми курсу з іноземної мови в неіншомовному ВНЗ включає наступні кроки.

1. Аналіз змісту спеціальних предметів для виявлення зв'язку його розділів зі сферами соціально-професійної діяльності фахівців, предметом «Іноземна мова» і складання на цій основі галузевого тезаурусу *спецкурсу, необхідного* для здійснення майбутнім фахівцем виробничих функцій.

2. Визначення типових, нестандартних і нових (творчих) соціально-професійних завдань у діяльності майбутнього фахівця, технологічних процесів, у рамках яких і відбуватиметься їх розв'язання засобами навчальної діяльності на основі міжпредметних зв'язків спеціальних предметів і дисципліни «Іноземна мова». При цьому необхідно враховувати, що типове завдання переростає в проблему за будь-якого відхилення від стандартних умов її розв'язання, в т.ч. із-за труднощів мовного характеру.

3. Проектування ситуацій, що вимагають професійного іншомовного спілкування, і відповідно відокремлення соціально-професійних баз знань, умінь, навичок і компетенцій інтеграційного, міжпредметного характеру, вказаних завдань, що реалізують розв'язки, і проблем у цих ситуаціях у процесі навчально-професійної діяльності студента.

Логіка організації навчання. Зміст навчання (відповідно до навчального посібника, що його, забезпечує), включає наступні основні компоненти:

– модельовані сфери майбутньої соціально-професійної діяльності того, хто навчається, у вигляді типових завдань його діяльності, пов'язаних з використанням іноземної мови;

– ситуації іншомовного спілкування і програми їх розгортання в процесі здійснення технологічних процесів, характерних для діяльності;

– матеріал фразеологізму галузевої спрямованості і текстовий матеріал, що відображають комунікативну складову технології професійної діяльності фахівця в процесі розв'язання відповідних типових завдань;

– відомості культурологічного характеру про: національно-культурні особливості, реалії сфер іншомовної соціально-професійної діяльності і властиві їм форми мови;

– темах спілкування (у т.ч. не рекомендованих);

– мові «жестів» (у т.ч. професійних).

Вибір методів навчання способів включення студентів у спільну з викладачем діяльність для досягнення головної мети – формування професійної комунікативної компетентності, а також форм організації навчальної діяльності студентів і засобів навчання (навчальних посібників, аудіовізуальних засобів, комп'ютера, тренажера та ін.) визначається завданнями й особливостями конкретної спеціальності.

Інноваційні педагогічні технології є проектами спільної діяльності суб'єктів освітнього процесу, що реалізуються в процесі навчання. Це передбачає організацію процесу навчання в трьох логіках:

– логіці пізнавальної діяльності того, хто навчається;

– логіці спільної діяльності студентів із викладачем і один з іншим;

– логіці науки, що викладається.

При цьому необхідно враховувати мотивацію студентів, їх індивідуально-психологічні особливості. Вважаємо важливим змодельовати в навчальній діяльності ті процеси і контексти, в яких іншомовна діяльність студента виступає засобом розв'язання модельованих професійно-предметних задач. Очікуваний результат націлений на формування цілісної системи соціально-професійних навичок (комунікативних, інформаційних, аналітичних, інструментальних та ін.) і професійно важливих якостей майбутнього фахівця для вирішення широкого кола завдань освоєваної професії, розвиток творчого потенціалу майбутнього фахівця.

Партнерська діяльність. Викладач – студент. *Самостійна робота студентів* планується на основі інформаційних технологій *за трьома напрямками:*

– засвоєння іншомовного галузевого тезауруса, включеного в технологічні процеси фрагмента професійної діяльності того, хто навчається (стандартних фраз, термінів і їх визначень відповідного розділу);

– використання професійних мультимедійних комп'ютерних програм з метою оволодіння алгоритмами виконання професійної діяльності;

– виконання програм із розв'язання ситуаційних завдань, у процесі чого формується орієнтовна основа майбутньої професійної діяльності.

При цьому *діяльність викладача-лінгвіста включає:*

– переорієнтацію навчальних дій студента тільки з текстовим матеріалом і галузевої термінології на використання іноземної мови як одного з необхідних засобів розв'язання професійних типових завдань і проблем, що виникають при цьому;

– акцент робиться не лише на логіці навчального предмета «Іноземна мова», а й на логіці професійного розвитку студента, його якостей у рамках педагогіки «професійного співробітництва».

Проектування і реалізація спільної, партнерської діяльності викладача і студента (студентів) вимагають знання першим суті професійної діяльності студентом в ситуаціях іншомовного спілкування.

Системотвірним чинником виступає самоорганізація і саморегуляція майбутнього фахівця. *Самоорганізація передбачає:* аналіз ситуації іншомовного спілкування в

контексті технологічних процесів професійної діяльності; постановку завдання; планування і прогнозування можливих результатів дій; моніторинг їх здійснення; оцінку ефективності рішень, що приймаються, на основі рефлексії. **Саморегуляція майбутнього фахівця виражається в його здатності вільно планувати і управляти процесом спілкування іноземною мовою, аналізувати і коригувати недоліки у своїй іншомовній підготовці, використовувати механізми мовної і культурної корекції.**

Розвивальний ефект навчання зумовлений можливостями виникнення в студентів потреби в нових знаннях, цілепокладання і цілеспрямування в процесі пошуку шляхів оперативного розв'язання проблемних ситуацій професійного спілкування іноземною мовою.

Видається можливим визначення рівня володіння студентами іноземною мовою як засобом професійного спілкування в професійно значимій ситуації, тобто рівень сформованості його професійної комунікативної компетентності в процесі розв'язання професійних завдань у ситуаціях іншомовного спілкування. Передусім необхідно оцінити:

– готовність студента до мовної діяльності іноземною мовою в контексті професійної діяльності, що визначається за фактом його участі/неучасті в розв'язанні задачі;

– досягнення/недосягнення мети спілкування іноземною мовою в заданих комунікативних умовах;

– адекватність професійної дії на основі іншомовної інформації (оцінюється викладачем спеціальної кафедри як відповідність еталонному варіанту).

Висновок. Вирішення проблеми формування професійної комунікативної компетентності на основі засвоєння галузевої термінології пов'язане з реалізацією наступних положень.

1. Необхідною умовою продуктивного формування професійної комунікативної компетентності майбутнього фахівця є включення в його освітній процес професійної навчальної діяльності з іноземної мови та спеціальних дисциплін, у рамках яких іншомовна мова виступає засобом вирішення модельованих професійно значимих завдань і проблем діяльності фахівця.

2. У результаті досягнення змістовної інтеграції предметів квазіпрофесійної і навчально-комунікативної діяльності студентів здійснюється формування професійної комунікативної компетентності як професійно важливої якості особи, що забезпечує готовність до майбутньої професії.

3. Розвиток професійної комунікативної компетентності вимагає проектування взаємозв'язаних діяльностей суб'єктів освітнього процесу - студентів як майбутніх фахівців, а також викладачів як іноземної мови, так і спеціальних дисциплін. Діяльність здійснюється з опорою на професійно-предметні й іншомовні знання, завдяки чому формуються професійні інтереси і мовна діяльність у контексті освоюваних виробничих технологій.

4. Перехід від репродуктивного засвоєння студентами змісту навчального предмета «Іноземна мова» і спецпредметів до продуктивно-діяльнісних, який призводить до їх соціально-професійного розвитку і готовності до кваліфікованого розв'язання завдань майбутньої професії в ситуаціях іншомовного спілкування.

Можна зробити **загальний висновок**, що основою формування професійної комунікативної компетентності майбутнього фахівця є не лише мовний матеріал на базі галузевої термінології і види мовної діяльності, знання предметного матеріалу і модельованих технологічних процесів професійної іншомовної мовної діяльності.

Література:

1. Кадемія М.Ю. Інноваційні технології навчання: словник-госарій : навчальний

посібник для студентів, викладачів навчальних закладів / М.Ю.Кадемія, Т.В.Ткаченко, Л.С.Євсюкова. – Львів : Видавництво «СПОЛОМ», 2011. – 196 с.

2. Сайт центра лингвометодических информационных ресурсов Института дистанционного образования Новосибирского государственного технического университета [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.itit.edu.nstu.ru/>

3. Журило В.С. Использование Интернет-ресурсов в обучении иностранным языкам / В.С.Журило. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.school.baltinform.ru/files>.

4. Газнюк Ю.Ю. Комп'ютер і сучасна проєкційна техніка / Ю.Ю.Газнюк // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 1998. - №1.

5. Трубій Г.Г. Організація методичної роботи вчителів іноземних мов : посібник для вчителя / Г.Г.Трубій, Г.О.Штомпель. – [2-е видання]. – К. : Рад. школа, 1988.

У статті розглянуті питання формування іншомовної комунікативної професійної компетенції у фахівців технічних напрямів.

Ключові слова: галузева термінологія, компетентнісний підхід в освіті, професійна комунікативна компетенція.

В статье рассмотрены вопросы формирования иноязычной коммуникативной профессиональной компетенции у специалистов технических направлений.

Ключевые слова: отраслевая терминология, компетентностный подход в образовании, профессиональная коммуникативная компетенция.

The problems of foreign communicative professional competence skills forming by specialists of technical directions are considered in the article.

Keywords: branch terminology, competence approach in education, professional communicative competence skills.